

Андреј Митровић

ЈУГОСЛАВИЈА НА КОНФЕРЕНЦИЈИ МИРА

Е Д И Ц И Ј А
СРБИЈА 1914–1918

Уредник
Зоран Колунџија

Преузето из
Andrej Mitrović
JUGOSLAVIJA NA KONFERENCIJI MIRA, 1919–1920.
Завод за издавање уџбеника, Београд 1969.

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад, 2019.

Издавање *Едиције Србија 1914–1918* подржали су

Министарство културе и информисања Републике Србије

Град Нови Сад – Градска управа за културу

[Ставови аутора изнети у књизи, не изражавају ставове органа који је доделио средства за суфинансирање]

Аутономна покрајина Војводине учествовала је у субвенционисању/
рефундирању трошкова набавке репроматеријала/услуга

АНДРЕЈ МИТРОВИЋ

ЈУГОСЛАВИЈА НА
КОНФЕРЕНЦИЈИ
МИРА
1919–1920

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

РТС

РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЈА СРБИЈЕ
Београд

ANDREJ MITROVIĆ

JUGOSLAVIJA NA
KONFERENCIJI MIRA

1919 — 1920.

ZAVOD ZA IZDAVANJE UDŽBENIKA
SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE SRBIJE
BEOGRAD

1969.

УВОДНА НАПОМЕНА

Југословенски проблем на Конференцији мира 1919–1920. јесте једна сложена, садржајна и важна историографска тема, која ставља историчара пред низ разноврсних задатака и тешкоћа. Та тема не садржи само питања о којима је тада Конференција мира доносила одлуке, каква су правно признање Краљевине СХС као учеснице мировних преговора, границе, репарације и сл. Она садржи, може се рећи, читаву историјску ситуацију момента и зато она тражи детаљно испитивање појава, односа, догађаја и поступака појединих људи у високим политичким телима југословенске државе (у влади, мировној делегацији, скупштини), као и испитивање међусобних односа тих тела. Са овим се нераздвојно преплело питање: шта је у том моменту држава која се назива Краљевином СХС, шта је она идеолошки, друштвено, економски и национално? А ово питање тражи развијен и садржајан историографски одговор. Најзад, југословенско питање на мировној конференцији било је само један тренутак историје, дакле било је најчвршће повезано – поред све своје „аутономности“ – са временом које је претходило и са временом које је долазило; било је последица одређеног историјског тока и он је себе уградио у будући историјски ток.

Због свега овога свестрана обрада наведене теме тражи више посебних студија о питањима тек створене југословенске државе, питањима која и припадају и која не припадају ужем кругу питања са Конференције мира. Тако су, на пример, неопходне студије о национализмима југосло-

венских народа, о југословенској идеји, о југословенском покрету у целини, о југословенским народима у Првом светском рату, о Краљевини СХС у првој години њеног постојања, о Француској и југословенском проблему на Конференцији мира, о Енглеској и југословенском проблему, итд. Исто тако је неопходан и један студиозан преглед спољне политике Југославије између два светска рата. Међутим, на располагању проучаваоцу до сада стоји тек неколико студија ужих питања него што су она наведена, као и нешто више истраживачких чланака. Иако су сви ти радови драгоцени, они нису довољни да би се имала сигурна основа за приступање обради једне овако сложене теме.

Код изворне грађе нема тешкоће прворазредног значаја. Југословенски архиви су отворени за истраживаче, а они пружају највредније, основне и многобројне документе. У њима се не чува само хиљаде аката насталих на југословенској страни, него се у њима, такође, налазе и многобројна акта настала током рада Конференције мира и акта Конференције мира. Затим, страна грађа је великим делом објављена у низу веома обимних колекција и публикација. Исто важи и за званична документа Конференције мира. Ипак тешкоћа има. Јер, сигурно је да затворени архиви Рима и Париза, као и тек отворени архиви Лондона, чувају вредну грађу. Вашингтонски извори, иако великим делом објављени и веома коришћени, вероватно могу још чињеница пружити историчару.

Имајући на уму све ово што је напред речено, аутор је желео само да да прилог студијом једног од основних питања наведене сложене теме: политике коју је на Конференцији мира водила делегација Краљевине СХС. Али је и овај задатак садржајем био изузетно богат. Зато је аутор посебно обрадио оно шта су историјски извори наметнули као најважније, али се трудио и да пружи податке и саопштења о свему осталом што је имало значајнију улогу. Међутим, чини се аутору, потребно је објаснити зашто у

књизи нису издвојено размотрена питања црногорске државности и репарација. Црногорско питање, према изворима, на Конференцији мира није било прави проблем; оно је било само претња проблемом, никако проблем са својом значајном улогом. О њему књига на неколико места говори и то се аутору чинило довољним за ову прилику. Наравно, могуће је и потребно је о томе начинити посебан рад. Питање репарација се није учинило неопходним у једној студији о вођеној политици. Саме својом суштином, а и начином на који су о њима доношене одлуке, репарације су ипак биле само једно економско питање, истина веома значајно. Њих је Конференција мира брзо поверила једном телу од ње потпуно независном, репарационој комисији. Такође је и једна од основних одлука о југословенским репарацијама донесена у преговорима нарочите делегације Краљевине СХС, у сваком погледу потпуно независне од мировне делегације, са представницима Француске и Енглеске, који су том приликом заступали само своје земље а никако Конференцију мира. Репарације остају једно крупно питање које треба посебно обрадити. Ипак, пошто је југословенско гледиште створила мировна делегација, у анексу ове књиге налази се шест докумената који то гледиште показују.

Септембар 1968.

Аутор

УВОД

Конференцијом мира која је следила Први светски рат улази југословенска држава у историјске токове, а одлуке те конференције испреплеле су се у основе њеног будућег међународног живота. Тада су одређене југословенске границе према Бугарској, Румунији, Мађарској, Аустрији, Албанији и Грчкој, а био је отворен пут за доношење одлуке о граници са Италијом. Тиме је југословенска држава стекла свој географско-политички смештај. Од тога момента живот Југославије ће у многome зависити од тих тековина: њен географско-политички смештај увек ће чинити важну компоненту њене историје, а очување и заштита граница биће стални задатак њених влада, њене армије и њеног становништва. Такође, неке посебне одлуке и многа посебна збивања на Конференцији мира отворила су низ спољно-политичких питања актуелних и по неколико следећих деценија за југословенску државу (на пример, сукоб са Италијом око границе на Јадрану, односи са Бугарском, односи са Мађарском итд.).

Учешћем на Конференцији мира у Паризу 1919–1920. године, југословенска држава је почела свој међународни политички живот. Југословенски народи – од којих су тада неки били признати, а неки не – тада су ступили, први пут окупљени у једну државу, у бурне, сложене и судбоносне односе држава и народа XX века. Са гледишта опште историје то је значило појаву новог чиниоца савремених међународних односа, а са гледишта међународног права појаву новог правног субјекта у светској политици. Од Кон-

ференције мира, једно, историја југословенске државе биће сплет властитих и међународних токова, друго, историја Југославије биће део (не улазимо у то колики и какав) историје старог континента и света.

На Конференцији мира Краљевина СХС је била мала, победничка и национална, а такође – што је у том тренутку постало изванредно важно – била је грађанска (буржоаска) држава. Уз све ово, она се тада показује и европском државом по суштини историјских токова којима припада и који је чине. Све ове карактеристике долазе до изражаја и доцније и веома су значајне за међународни живот југословенске државе.

Као мала држава делила је Краљевина СХС недаће свих малих држава учесница те Конференције мира: права су њена била веома мала и она је потпуно зависила од великих сила. У току даље своје историје Југославија је увек морала да се бори за равноправно место у међународним односима, страховала је од политике великих сила и објективно је била тесно везана за развој међународних проблема у којима велике силе воде главну реч. С друге стране, односи са малим државама за њу су постали посебно важни, јер је кроз њих могла успешно учвршћивати свој међународни положај и повећавати своју улогу у међународној политици.

Југословенска држава се традицијама објективно чврсто везала за резултате Првог светског рата, а истовремено њој су биле и остајале непријатељске све намере, идеје и тенденције чији је циљ да се у било ком виду успостави стање срушено ратом (на пример, од рестаурације Хабзбурга, обнове Аустро-Угарске и сличног, до рестаурације Србије и Црне Горе као суверених држава). То што је 1919. прихваћена као победничка, омогућило јој је да на Конференцији мира учествује и да свој међународни живот почне без материјалних и психолошких оптерећења, које је, на пример, пораз донео новој Мађарској, новој Аустрији и Вајмарској републици. Последица је била заинтересованост

Краљевине Југославије да се очува „версајски систем“ у периоду између два светска рата.

Као национална држава, појавила се на Конференцији мира као једна од реализација начела народности: била је прихваћена као југословенска држава три сродна племена Срба, Хрвата и Словенаца. Као југословенска држава, Краљевина СХС је већ на Конференцији мира (а Југославија доцније) имала у појмовима национална територија, национална сувереност, право на независан национални живот, национални интерес, и сл., и снажне политичке, идеолошке, правне и моралне аргументе.

Као грађанска држава добила је Југославија одмах место у систему држава грађанског света, из којег је, иначе, била искључена совјетска држава створена на територији бивше царске Русије. У целом периоду до слома грађанске државе и друштва у Другом светском рату, она ће остати чланица тог света, припадаће му политички, идеолошки и економски. Истовремено, попут држања на Конференцији мира, пажљиво ће избегавати развијање односа са СССР-ом.

Као европска држава, она се на Конференцији мира посебно интересовала питањима старог континента и показивала се судбински везана за њега, иако је више месеци одржавала веома тесне везе са САД. Од тада су њене везе са Европом снажне и објективне, а историјски процеси Европе (посебно ратни хаос 1939–1945) увлачили су је у своје токове и вртлоге.

Прострта од Караванки до Кајмакчалана, од Старе планине до Јулијских Алпа, од Тимока до Јадранског мора, балканска по основама свога смештаја, али једновремено јужним својим крајем егејска, северним средњоевропска, југословенска држава је одлукама Конференције мира потврђена за највећу државу југоисточне и централне Европе, положена је преко најважнијих балканских комуникационих линија, близак је сусед свим збивањима у срцу Европе, на Средоземљу и Блиском истоку, повезана је Јадранским морем са поморским путевима света, опкољена је нацио-

налним државама Грка, Бугара, Румуна, Мађара, Аустријанаца, Италијана и Албанаца.

Поменути суседни народи већ су своје државе имали у тренутку када је југословенска држава ступила у међународни политички живот. За Конференцију мира била је чињеница постојање суседних држава Краљевине СХС. Известан изузетак је била једино Албанија. Формално створена одлуком лондонске конференције 1913. године, она је услед рата остала неостварени пројекат, тако да се на Конференцији мира озбиљно расправљало да ли да се обнови, да ли да јој се да иста територија као 1913. и да ли да јој се ограничи суверенитет. За остале југословенске суседе, Конференција мира је била изузетно значајна, било да им је признала територијална проширења, било да им је признала независност (Аустријанцима и Мађарима).

Веома је важно да је Конференцијом мира Југославија добила мале државе за суседе. Истина, Италија је 1919. имала ранг велике силе и свој престиж силе је неговала током следеће две деценије. Ипак, ова земља без потенцијала какве тражи XX век, није вечито могла играти улогу велике силе. Тај двадесетогодишњи интервал добро је показао Југославији шта за малу државу значи суседство једне велике силе, посебно агресивне велике силе. Конференција мира је својим одлукама потврдила ситуацију да југословенска држава у суседству мора рачунати са само једном великом силом, али слабијом од свих других великих сила и, што је даљи ток показао, без дугог века. Независна Аустрија је удаљила Немачку (сем између година 1938. и 1941). Тако су одлуке Конференције мира из 1919–1920. за југословенску државу значајне пошто је за суседе добила државе које не обавезују својом близином онако како то бива кад су велике силе сусед малим.

* * *

Основе на којима је Краљевина СХС на Конференцији мира заснивала своју политику биле су ове:

1. Краљевина СХС је национална југословенска држава. Видели смо да је Конференција мира то усвојила. Окупљање југословенских области у једну државу основа је територијалног програма и одбране постојања државе. Али, испод тезе „националне југословенске државе“ признавало се да постоје Срби, Хрвати и Словенци, за које се тврдило да нису народи већ само различита племена, па се говорило и о народу са три имена.

Представници Југословена на Конференцији мира себе су називали делегатима Срба, Хрвата и Словенаца и југословенским делегатима. Међутим, повремено, у међусобним размимоилажењима они су умели да се покажу као представници ужих територија својих завичаја. Код једног делегата, код М. Бошковића, опажа се и отпор самом појму „југословенски“ из страха да се не би потиснуо појам „српски“. Уз овакве појаве довођења у питање државне идеје због ужих националних и чак локалних интереса, било је и појава јужнословенске идеје. Никола Пашић је говорио да у будућности може доћи до приступања Бугара новој држави Југословена, подразумевајући под таквом будућношћу дан када се последице последњег рата, у којем је Бугарска ратовала против Србије и Црне Горе, могу превазићи.

2. Што већа и што јача југословенска држава је у интересу победничких савезника, међународне стабилности и мира у Европи, пошто, у будућности, кад дође моменат немачког покушаја реванша, Југославија може бити највећа препрека немачком продору на исток, као највећа држава у том делу Европе и као држава створена у борби против немачке превласти.

3. На Балканско полуострво не сме да ступи ниједна велика сила, јер на њему велике силе немају шта друго тражити него погодне базе за даља продирања у балканске земље и за даља поробљавања балканских народа. Примери из историје, посебно онај са Аустро-Угарском у Босни и Херцеговини, то најбоље показују. Зато Конференција мира мора да прихвати начело „Балкан Балканцима“.

У историјској науци влада доста велико интересовање за југословенску државу на Конференцији мира 1919–1920. године. На ово је веома утицала дуга актуелност југословенско-италијанске границе па је јадранско питање нарочито истраживано, али се последњих десетак година поклања све већа пажња и осталим питањима. Основу историјске обраде пружила је обимна историја Конференције мира енглеског историчара Темперлија,¹ изашла непосредно по овом историјском збивању. У књигама Р. Албрехт-Каријеа² о Италији на Конференцији мира, П. Алатрија³ о Д'Анунцијевом поседу Ријеке и о италијанској влади, и Ш. Д. Спектора⁴ о Румунији на Конференцији мира, срећу се подаци и закључци веома значајни за југословенску државу. И. Ј. Ледерер је, пак, написао посебну књигу о питању југословенских граница.⁵ Овај аутор се веома користио изворима на српскохрватском језику (из Оставштине Трумбића и објављеним записницима са седница мировне делегације Краљевине СХС), али није радио у Архиву Делегације, богатом и основном врелу за ову проблематику.

На српскохрватском језику постоје две монографије, докторске тезе у рукопису, које обрађују два посебна питања: Р. Крагалот је писао о политици САД у јадранском питању, а Ђ. Кнежевић⁶ о Сенжерменском мировном уговору. У југословенској историографији такође постоји низ чланака, од којих су неки веома обимни (читаве мале књиге), заснованих на архивској и објављеној изворној грађи. Писци ових чланака су М. Марјановић,⁷ Б. Кризман,⁸ Б. Којић⁹ и А. Митровић.¹⁰ Треба рећи и то да су Д. Јанковић,¹¹ В. Винавер¹² и Д. Тодоровић¹³ објавили значајне чланке о ситуацији у Краљевини СХС и на њеним границама, а у вези су и са међународним питањима на Конференцији мира.

Наша књига заснива се првенствено на документима насталим из рада југословенске мировне делегације на

Конференцији мира и из рада Конференције мира. То су историјски извори велике моћи сведочења о овом питању: садржајни су, речити, многобројни и разноврсни. Сва та документа имала су једну практичну намену у времену када су настала, имала су своју улогу у збивањима. У њима су сачуване поруке, наређења, саопштења, молбе, захтеви, подсетници, размишљања, акције, збивања и много шта друго од онога што је пратило историјску појаву коју означавамо изразом „рад југословенске делегације на Конференцији мира 1919–1920“. Основне врсте тих докумената су: телеграми, упутства, ноте, записници са седница, меморандуми, елаборати, писма, белешке, карте и скице. Део овог материјала је објављен,¹⁴ али далеко већи део још увек лежи у архивама.¹⁵ Веома смо се служили објављеним изворима, али је основ ипак дала необјављена грађа.

Белешке

- 1 H. W. V. Temperley, *A History of the Peace Conference of Paris*, I-IV, London, 1920–1924.
- 2 R. Albrecht-Carrie, *Italy at the Paris Peace Conference*, New York, 1938.
- 3 P. Alatri, Nitti, *D'Annunzio e la questione adriatica*, Milano, 1959.
- 4 S. D. Spector, *Romania at the Paris Peace Conference. A Study of the Diplomacy of Ioan I. C. Bratianu*, New York, 1962.
- 5 I. J. Lederer, *Yugoslavia at the Paris Peace Conference. A Study in Frontier-making*, New Haven-London, 1963.
- 6 P. Крагелот, *Сједињене Америчке Државе и јадранско питање* (докторска теза у рукопису); Ђ. Кнежевић, *Односи Краљевине СХС и Аустрије кроз сенжерменски уговор* (докторска теза у рукопису).
- 7 *Ријека на конференцији мира и у Рајалу 1919–1920*. Ријека–Зборник, Загреб, 1953; *Дипломајска борба за Загар 1915–1922*. Загар–Зборник, Загреб, 1964. Уп.: *Борба за Јагран 1914–1946. Иреденција и империјализам*, Сплит, 1953.
- 8 *Saveznički ultimatum u jadranskom pitanju siječnja 1920. godine*. Jadranski zbornik, II, 1957; *Jadransko pitanje pred našom delegacijom na Pariškoj mirovnoj konferenciji do potpisivanja ugovora s Njemačkom*. Jadranski zbornik, III, 1958; *Dalmacija na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919*. Mogućnosti, 1958, 2, 3 i 4; *Jadransko pitanje pred Vijećem četvorice Pariške mirovne konferencije*. Anali Jadranskog instituta, III, 1961; *Predigra konferencije u Rapallu*. Zadarska revija, 1958, 1; *Jadransko pitanje na Pariškoj mirovnoj konferenciji* (28. 6. 1919–9. 12. 1919), Istorija XX veka, VII; *Pitanje granica Vojvodine na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1919*. Zbornik Mатице српске за друштвене науке, 1959, 24; *Pitanje međunarodnog priznanja jugoslovenske države 1919*. Istorija XX veka, III.
- 9 *Rijeka i podela austrougarske trgovačke mornarice*. Jadranski zbornik, II, 1958.
- 10 *Загарско питање на конференцији мира. Од ошварања конференције до њошисивања мировног уговора са Немачком*. Зборник Филозофског факултета у Београду, VII–1, 1963; *Тајни контакти Нишијеве владе са јуо-словенском делегацијом у јулу 1919*. Зборник Филозофског факултета у Београду, VIII, 1964; *Зашио је интересанан моменаш иредаје иоклона Јелке Миш иредседнику Вилсону*. Задарска ревија, 1965, 6; *Априлски ирејовори о јадранском питању на конференцији мира 1919*. Историја XX

- века, VIII; Делегација Краљевине СХС и Вилсонова декларација од 23. 4. 1919. Зборник Филозофског факултета у Београду, X–1, 1968.
- 11 Друштвени и политички односи у Краљевини СХС уочи стварања СРП (к). Историја XX века, I.
 - 12 Италијанска акција преко Југославије на албанско-југословенској граници 1918–1920. Историјски записи, 1966, 3.
 - 13 Окупација на Сирумица 1919. година. Гласник на Институтот на национална историја, 1966, 1.
 - 14 Najvažnije zbirke izvora: *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919*, I–XIII; *Documents on British Foreign Policy*, I–II; *Les deliberations du Conseil du Quatre*, I–II; *Documenti relativi alla questione adriatica. Ministero degli Affari Esteri*, Servizio diplomatico-storico, marzo 1920, Roma; *La Paix de Versailles. Question territoriale*, Paris, 1939; *La Question Adriatique*. Recueil de documents officiels, 1920; F. Šišić, *Jadransko pitanje na konferenciji mira. Zbirka akata i dokumenata*, Zagreb, 1920; *Zapisnici sa sednica delegacije Kraljevine SHS na konferenciji mira*. Priredili B. Krizman i B. Hrabak, Beograd, 1960; B. Krizman, *Diplomska prepiska predstavnika Kraljevine SHS na Pariškoj mirovnoj konferenciji (5. 1. 1919–20. 6. 1919)*. Glasnik Arhiva i društava arhivista Bosne i Hercegovine, II (1962).
 - 15 Списак коришћења фондова вид. у списку скраћеница који смо дали на крају књиге.

ГЛАВА I

САСТАВ И ОРГАНИЗАЦИЈА ДЕЛЕГАЦИЈЕ КРАЉЕВИНЕ СХС НА КОНФЕРЕНЦИЈИ МИРА

Досадашњи радови о југословенском питању пред Конференцијом мира 1919–1920. године недовољно поклањају пажњу саставу и организацији делегације која је представљала Краљевину СХС. Ово подједнако важи и за највише политичко тело делегације, за такозвану политичку делегацију, и за делегацију у целини. Све досада о томе написано засновано је на два документа, на телеграму владе Краљевине СХС своје посланству у Паризу децембра 1918. године,¹ где су наведена имена и дужности политичких делегата, и на акту војне мисије број 72 од 13. марта 1919. године,² где су наведена имена чланова целе делегације разврстана по телима делегације.

Наведени телеграм владе садржи тачне податке за првих десетак месеци рада делегације и историчари Б. Кризман,³ Ђ. Кнежевић⁴ и И. Ледерер⁵ несумњиво имају права када се на њега ослањају за речени период, али немају права што му, бар прећутно, дају вредност за свих осамнаест месеци рада делегације. Од јесени 1919. до лета 1920. године делегација је добила једног, а изгубила два политичка делегата.

Велике грешке проистекле су из коришћења реченог акта војне мисије. Овај документ први су објавили Б. Кри-

зман и Б. Храбак у својој збирци записника са делегацијних седница.⁶ Од њих га је И. Ледерер преузео као потпуно тачан, поштовао га на страницама своје студије и штампао га у додатку књиге.⁷ И Ђ. Кнежевић се истим документом користио као извором који заслужује потпуно поверење.⁸ Међутим, тај извор је скоро неупотребљив пошто се у њему налази само један пројекат који никада није био остварен. То је, у ствари, само један препис владине одлуке из децембра 1918. о саставу делегације, одлуке која никада није спроведена. Отуда се у тим списковима срећу личности које нису биле чланови делегације (М. Драшковић, Ј. Жујовић и др.), или личности које су се накнадно прикључиле у раду (Д. Калафатовић је дужност преузео тек почетком јуна 1920. године), а нема личности које су у раду делегације учествовале (Ф. Шишић и други). Истовремено треба подвући да делегација током рада многе чланове отпушта, а многе прима, и да се зато никако не може ослањати на један документ који може (а горњи ни то није остваривао) да покаже само ситуацију у једном одређеном моменту. Извор о коме је реч такође је веома непоуздан у погледу делегацијне организације; у њему је наведена Секција експерата за разне покрајине, иако ова није постојала, и Секција за железнице и комуникације, иако је делегација имала само једну сличну подсекцију у оквиру Економско-финансијске и саобраћајне секције.

ЧЛАНОВИ ДЕЛЕГАЦИЈЕ

Број чланова

Делегација Краљевине СХС била је на Конференцији мира међу оним делегацијама које имају највећи број чланова. Према подацима с почетка маја 1919. године она је по бројности била на четвртном месту између двадесет и шест учесница конференције.⁹ Пре ње биле су само делега-